

Edward Breza

Edmund Rabowicz

Biuletyn Polonistyczny 31/4 (110), 137-140

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tów. Pisarka, w miarę wzrostu jej sławy, stawała się niemal instytucją: zwracano się do niej z najróżnorodniejszymi sprawami. Była traktowana jako reprezentantka interesów różnych nacji zamieszkujących ziemię polskie i przedstawicielka narodu polskiego wobec nich, jako osoba promująca młodych twórców, opiekunka uciśnionych i poszkodowanych itp. Jednocześnie zarzucano jej niekiedy, iż nie spełnia swych publicznych powinności. Orzeszkowa była świadoma tej swej instytucjonalności oraz tego, iż jej prywatność nie miała szans bytu.

W dyskusji podkreślono, iż autorzy pierwszego referatu za bardzo zdemonizowali rolę krytyki okresu wczesnego pozytywizmu w "unicestwianiu" poetów, że głosy krytyczne wobec wierszopisarstwa pojawiły się już w okresie międzypowstaniowym, zaś w referacie drugim przedstawiono jedynie sferę publiczną życia Orzeszkowej, nie dostrzeżono natomiast wielu elementów jej prywatności.

A.J. Z a k r z e w s k i (WSP Częstochowa) w referacie "Udział kultu jasnogórskiego w kształtowaniu sfery prywatnej kultury narodowej XIX w." przedstawił specyfikę kultury polskiej w okresie zaborów; zanik mecenatu państwowego zapoczątkowany w okresie Oświecenia, stała konfrontacja kultury narodowej z instytucjonalną kulturą państw zaborczych, rozbiście kultury narodowej przez granice zaborów, zmiana struktury społecznej środowisk kulturotwórczych (rozpad kultury szlacheckiej, powstanie kultury inteligenckiej). Na tym tle omówiono rolę kultu jasnogórskiego jako czynnika integrującego polskie społeczeństwo, modelującego rozwój kultury, życie prywatne, obyczaje, politykę, nawet sferę konsumpcji. Kult jasnogórski rozwijał się od w. XIV, apogeum osiągnął w w. XVII, w w. XIX funkcjonował głównie w sferze publicznej

warstw plebejskich (zbiorowe pielgrzymki) oraz w sferze prywatnej grup inteligenckich (np. śluby na Jasnej Górze). Próby wprowadzania kultu jasnogórskiego do kultury oficjalnej (np. przez połączenie świąt katolickich z prawosławnymi), dokonywane przez państwa zaborcze, nie powiodły się.

E. P a c z o s k a (UW) wystąpiła z referatem pt. "Ojcowie, dzieci i najbliższa rodzina w kulturze literackiej drugiej połowy XIX w.". Na przykładzie biografii młodych pozytywistów (pochodzili oni z prowincjonalnych, zubożałych rodzin szlacheckich, w których ojcowie wyraźnie tracili autorytet) referentka przedstawiła proces rozpadu rodziny po powstaniu styczniowym. Podkreśliła, iż zarówno w publicystyce, jak i w literaturze pozytywistycznej wyraźne są starania o ochronę rodziny jako komórki utrzymującej polskość, dającej gwarancje obywatelskiego i moralnego wychowania młodego pokolenia Polaków. "Młoda" prasa propagowała oczywiście wychowanie świeckie, "stara" - katolickie.

A. T u s z y Ń s k a (IBL) przedstawiła status społeczny, towarzyski i materialny aktorki, głównie warszawskiej ("Aktorka, kokota, kurtyzana. Z dziejów warszawskiego półświata drugiej połowy XIX w."). Zawód aktorki, w XVIII w. jeszcze wstydlivy i niemal hańbiący, w w. XIX stał się ceniony i atrakcyjny, a słynne gwiazdy sceny były heroinami nagradzanymi przez licznych i możnych wielbicieli. Mimo to aktorki nie należały do "towarzystwa", a małżeństwo z nimi uważano za mezalians. Aktorki zamężne z nieaktorami na ogół rezygnowały ze sceny. Patriotyczna opinia warszawska oskarżała władze o celowe demoralizowanie środowisk aktorskich, aby łatwiej było prowadzić inwigilacyjne działania policji w kręgach warszawskiego świata kultury. Powyższe kwestie znalazły odbicie m.in. w

dzienniku młodego Żeromskiego.

W dyskusji podkreślono widoczne w literaturze, publicystyce i biografjach XIX w. zjawisko emancypowania się rodziny i domu jako instytucji, zwiększania się roli miejsc publicznych, takich jak kościół, teatr, zebrania i spotkania towarzyskie, kawiarnia itp.

J. T y n e c k i (Bibl. UŁ) ("Orzeszkowej efekt obcości. Proces mieszczenia we wczesnych powieściach pisarki") przedstawił zagadnienie pojawiania się w twórczości Orzeszkowej - obok tematyki dworu szlacheckiego, ziemiaństwa i ucywilizowanej rustykalności - tematu miasta ze wszystkimi jego atrybutami. Orzeszkowa nie jest zwolenniczką tej inwazji miejskości w życie społeczne i literaturę, ale uważa ją za nieuniknioną. W referacie podkreślono, iż zmiana zainteresowań znalazła odbicie także w języku pisarki, który w powieściach o tematyce miejskiej zatracił swą salonowość i skonwencjonalizowanie.

M. P ą k c i ń s k i (Warszawa) w referacie "Sfera prywatna wizji społeczeństwa konserwatystów i anarchistów" zaznaczył, że interpretacja pojęć "wolność", "równość", "sprawiedliwość", "sfera prywatna" itp. zależy od wizji i koncepcji człowieka, jego praw i obowiązków, zadań i powinności. Anarchiści sprzeciwiali się sferze prywatnej, atakowali własność, rodzinę, szkołę, religię jako czynniki krępujące jednostkę, zwiększające nierówność społeczną itp. Konserwatyści uznawali sferę prywatną i starali się umacniać ją jako czynnik sprzyjający zachowaniu własności i związanej z tym wolności jednostki.

W dyskusji mówiono o wyraźnej ewolucji w języku Orzeszkowej: obok zmiany dostrzeżonej przez referenta, należałoby jednak jeszcze wskazać na pojawienie się języka potocznego, ludo-

wego, gdy w latach 80-ych pisarka, zniechęcona do miasta i miejskości, zajęła się tematyką wiejską. Zwrócono też uwagę na brak rozróżnień między odłamami anarchistów i konserwatystów, na brak refleksji o stosunku tych licznych grup do tradycji, o poglądach liberałów, poszczególnych grup polskich socjalistów itp.

E. P o l a n o w s k i (WSP Częstochowa) w referacie pt. "Sfera prywatności w życiu literackim drugiej połowy XIX w., na przykładzie listów Bronisława Grabowskiego i Edwarda Jelinka" zaproponował spojrzenie na bogatą korespondencję w XIX w. jako na element kompensujący brak swobody w kontaktach międzyludzkich w okresie niewoli. Z tej perspektywy przedstawił korespondencję Grabowskiego - pisarza, bohemisty, pedagoga z czeskim literatem, publicystą i polonofilem - Edwardem Jelinkiem. Omówił zagadnienia poruszane w korespondencji (kwestia pobratymstwa polsko-czeskiego, stosunek do panslawizmu, wzajemne informowanie się o kulturze i literaturze) oraz jej specyficzną funkcję - przekazywanie tego, co publiczne w materiale tak prywatnym, jak listy przyjaciół.

M. P ł a c h e c k i (IBL) wygłosił referat pt. "Bierność i milczenie w kulturze postyczniowej". Klęska powstania styczniowego była też klęską ogólnospołeczną, z której polski świat wyszedł "potargany na strzępy". Zapanowało poczucie nieszczęścia, bierność, zniechęcenie do jakichkolwiek działań, zanikły przyjaźnie i życie publiczne. Światopogląd pokolenia postyczniowego - to światopogląd ludzi złamanych, zajętych codzienną walką o egzystencję. Tekst referatu dokumentowały liczne cytaty.

W dyskusji podkreślano nadmierny pesymizm w ostatnim referacie w przedstawianiu okresu po 1863 r. Bierność istotnie